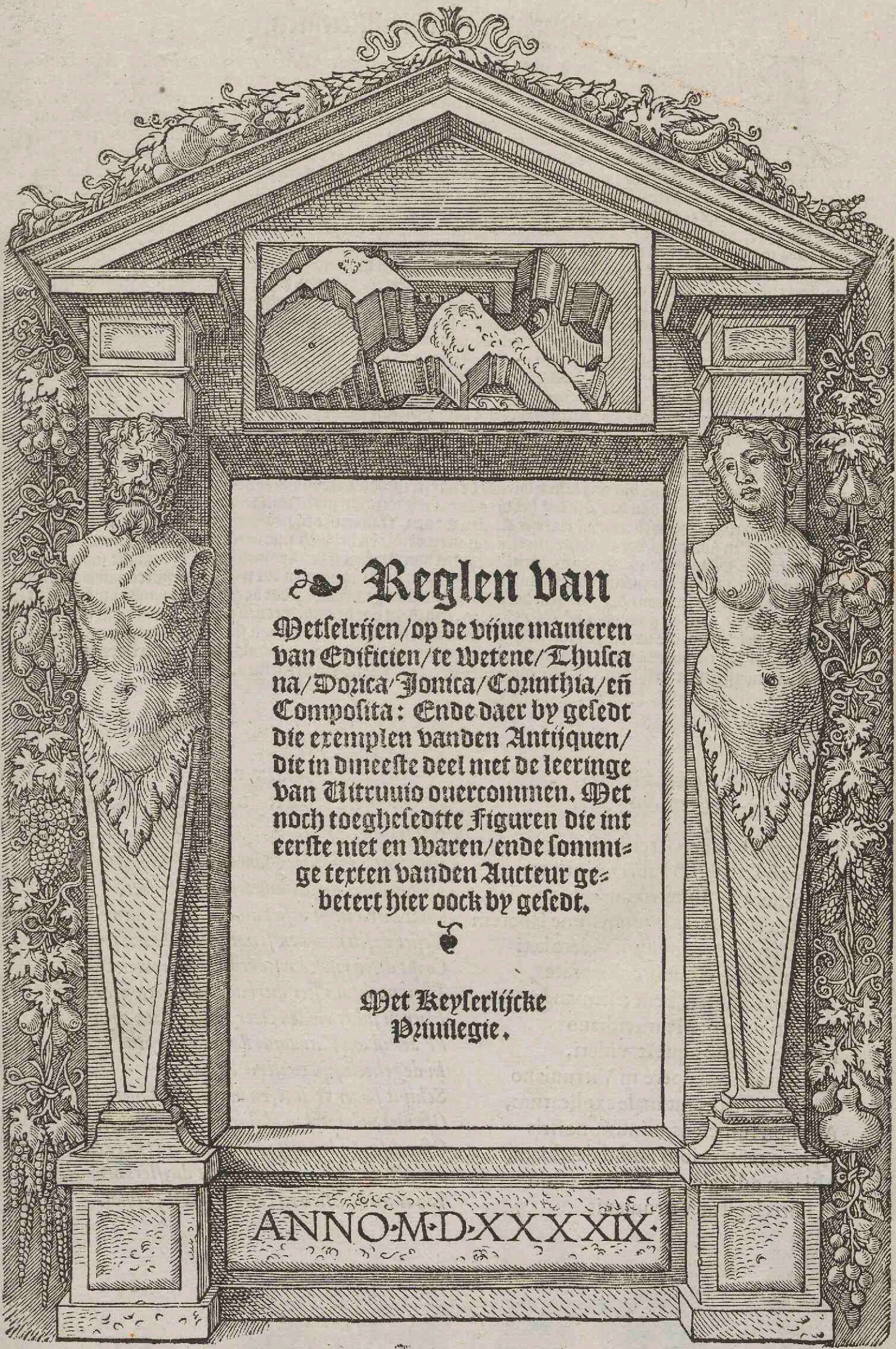

Reglen van metselrijen op de vijf manieren van edificien, te wetene Thuscana, Dorica, Jonica, Corinthia ende Composita

...

<https://hdl.handle.net/1874/44628>

Reglen van

Wetselrijen / op de vijue manieren
 van Edificien / te Wetene / Tusca
 na / Dorica / Ionica / Corinthia / en
 Composita : Ende daer by gesedt
 die exemplen vanden Antiquen /
 die in dineeste deel met de leeringe
 van Vitruuio ouercommen. Met
 noch toeghesedtte Figuren die int
 eerste niet en Waren / ende sommi-
 ge texten vanden Aucteur ge-
 betert hier oock by gesedt.

Met Keyserlijke
 Privilegie.

ANNO·MD·XXXIX

Den beminders der Architecturen.

Alfo Vitruuius seyt dat de ghene die sonder letteren ende geleertheit gebout hebben/al hebben se oock vanderhand meesters geweest/en hebben geen vermeerert werck connen gemaken: so en hebben oock andere gheen hanwerckers sijnde / ende die hun alleene op de lettere verlaten hebben/maer den schijn geuolcht/ en niet dat beproefde: der welker sommighe/ al hebben se Vitruuium voert genomen te comenteren en figureren/ so en hebben se midts diuersche texten diemen daer af vint/haer reglen niet connen gelijckelijck besuyten/maer hebben veel dingen in twijfel ghelaten/ en dat meer is/hebben voert goet aengesien tegene dat int werck niet staet en mach: En de oorsake van deser dolingen is dat het lesse boeck dessels Vitruuij inhoudende de figuren/verlozen is/waerby datmen sijn meyninge te volen bekent soude hebben. Hieromme schijnt dat sommige Antiquen seer bloode geweest hebben in haer wercken/ en besondere inde ordne vande Dozica: want om dat Vitruuius gheen Dozice base en noempt/maer wel in die plaetse van een Attica tracteert (mogelijck niet aensijnde dathi daer geen ordne van Attica en bescreijft) so en hebben se der Dozice colommen geen basen dozren maken: ter contrarien andere/mogelijck de duysterheit vanden texten verachtende/oft oock duer ongeleertheit/sijn so verre buyten streuen gegaen in vele dingen/datse niet alleene de redene en exempelen der goeder Antiquen en hebben verlaten/maer hebben bouen datte/haer werck monstruens en onbenlijck der oogen gemaect/gelijckmen dese errozen inden Antiquen sien mach. Waerduere beminde lesere dat hun veel Architecten in beyden geleert sijnde/daer ouer becommert hebben/en bysonde in desen onsen tijde Bramant van Casseldurace/Balthasar van Siena/en meer andere/midts dat/so duer Julio.ii. P. M. /als dice andere/ de Architecture grootelijck opgestaen is tot haren tijden: dewelcke dan/ na lange disputeren en ondersoeken/so ouer menigerley texten/als comenten/tsamen met den exemplere der goeder Antiquen/ hebben met auctoriteyt (om der saken een eynde te makene) niet alleene de spira attica/der Dozica toegeuoecht/maer oock so veel ordnen alser int gebuyck sijn/beghinnde aende Thuscane als de groffte/ tot aen dalder teerderste/die selue in een gemeen regle en sekerre sojme gesedt/ met haren ornamenten en maten: dewelcke reglen/Sebastiaen Serlius Architect en discipel des genoemden Balthasars/bescreuen en in figuren gestelt heeft/ also dat wij/achterlatende de duysterheden Vitruuij/hier deure mogen een onstraffelijck werck maken. Gemerct dan dat alle lief hebbers der Architecturen geen Italiaens en verstaen/so heblich dese (na mijn oerdeel) aldersekerste en claerste reglen tot den Italiaense in nederlants ouer gesedt/ behaluen de namen van allen porceelen/der basen/capiteelen/cornicen &c. die en heblich niet verduyft/hoe wel dat Sebastiaen byde vocablen Vitruuij de gescreerde moderne vocablen van Italien sedt/ der welker wij sommige so qualijck verstaen souden als de Latijnsche: waeromme dat ich prisen soude/aengesien dat wij dees maniere van Vitruuius in scrifte ontfangen hebben/ datmen hem der namen Vitruuij gewende/op dat de gheleerde vanden werckman en de werckman vanden geleerden verstaen wozden. Doch op dat den ghemeenen man leselijck sijn soude/ so heblichen in vabantsche lettere gedruet. En hoe wel dat desen vierden boeck van seuen eers wtgegeuen wort/midts dat hi den oerboerlijcken is/ so en sijn nochtans die andere niet min behulplijck totter Architecturen oft conste van metselstijen/gelijckmen inde navolgende voerrede sal mogen vernemen.

COR. GRAPHEVS
LECTORI.

Pictores, Statuarij, Archirecti,
Et vos o Latomi, o Fabri, expetitam
Quotquot Symmetriam probatis, eia
Huc adeste alacres, nouum hunc laborem
Spectate, huncce nouum videre lati
Thesaurum, exiguuq; comparate
A Ere has diuitias, bene aestimandas
Ingenti precio: hic meridiano
Phaebo lucidius queat videri,
Quicquid toto opere in Vitruuiano
Aut sit difficile, aut male explicatum,
Aut non sufficiens, minusq; nostris
Aptum temporibus: nihil deest iam,
Nil iam difficile, aut tenebricosum
In libris legitur Vitruuianis

TSELVE
AENDEN LESER.

Scilders, Beeldensnyders, Architeelen vroet,
Ende oock ghy Steenhouwers, ghy Smeden sterck
Liefhebbers der Symmetrien conste soet,
Comt hier, compt besiet dit constelijck nieuwe werck
Besiet desen nieuwen schat in dees boecx perck,
Coopt desen rijckdom om eenen penninck cleyn,
Hy is nochtans seer dierbaer voer leeck oft clerck
Hier in suldy vinden claer als den dach reyn
Waer in ons Vitruuius dat edel greyn
In de gebeele sijn constige boecken
Schijnt swaer te sine, en int verstant niet pleyn,
Oft niet volmaect in al sijn scriuens hoecken,
Oft tonsen tijden niet nut, Spaert nu tsoecken
Daer nes niet meer swaers, niet duysters ouer al,
Hy is nu luchtich en claer, so breet so smal.

Sebastiaen Serlius totten Lesers.

Gode leser/nadien dat ich bereydt hebbe eenige regulen inde Architecture/meynende dat niet alleenlijck de hooge sinnen en hebben te versiane/maer dat oock elck middelbarige verstant die mach sijn begreijpnde / na dat het meer oft min sal geneycht sijn tot sulcken conste: de welcke regulen sijn in seuen boecken gedeelt/so hier onder sal beteeckent wozden. Maer midts dien dat dese conste dat eycht/so heblich willen beghinnen desen vierden boeck tot te genen/den welken is meer tot propoost en nootfakelijcker/dan de andere/om de kennisse van menigerleye manieren van Edificien/ ende cietheden der seluer. Ten eynde dat een yegelijck mach hebben eenige kennisse van deser conste/de welcke niet min genoechlijck en is den sinuen die dencken op tegene dattet te maken is / maer oock voerde oogen als sy gemaect is. Welcke conste duer de cloeckheit vanden besaemden en excellenten geesten mi sijnde/ so bloeyt in dese onse tijden / ghelijck de Latijnsche sprake/ten tijde van Julius Cesar ende Cicero/bede. Reempt dan met blidder en edelder herten / ten minsten den wille (oft defect niet en volcht) dien ich voertwaert seer groot gehadt hebbe om u te voldoen in desen arbeyt.

Inden eersten boeck sal ich tracteren vanden beghinnselen der Geometrijen/en van diuerschen duersijndigen der linien/ also vele dat de Architect sal mogen goede redene geuen van al tegene dat hy wercken sal.

Inden tweeden/sallich betoonen int bewoone ende in woerden so vele vander Perspectiuen/dat willende/hy sal mogen openen sijn concept oft voernemen in een steelijck bewoone.

Inden derden salmen sien de Ichographie dats den gront/de Orthographie dat is dopgerechte van voren/ de Scenographie oft Sciographie dats het iusten duer twercozzen vanden meestendeel der Edificien die in staen sijn/ in Italien/ende daer buyten/nerstelijck gemeten/en daer by in schijfte gestelt die plaetsen daerse sijn/ ende haer namen.

Inden vierden die desen is/salmen tracteren van vrie manieren van Edificien/en van haren ornamenten/als Thuscane/ Dozica/ Ionico/ Corinthio/ende Composito/dats te seggen/gemengt. En met dese wort byna omvaugen de heele const/ duer de kennisse van diuerschen dingen.

Inden vijfften sallich seggen van veelderleye manieren der Tempels/ geteeckent in diuersche formen/ te wetene/roude/viercant/sefcant/achtcant/eywijs/ende crupswijs. Met haren gronden/hoochden/ ende vercozzen/nerstelijck ghemeten.

Inden seffen sullen wij seggen van allen woningen diemen hedendaechs gebuycken mach/ beghinnde van aen tsmooft huyshen oft hutteken soe wijc noemen willen / en van grade tot grade veruolgende tot aen dalder cietlijste palays van Princen/so wel op doyp als int stad.

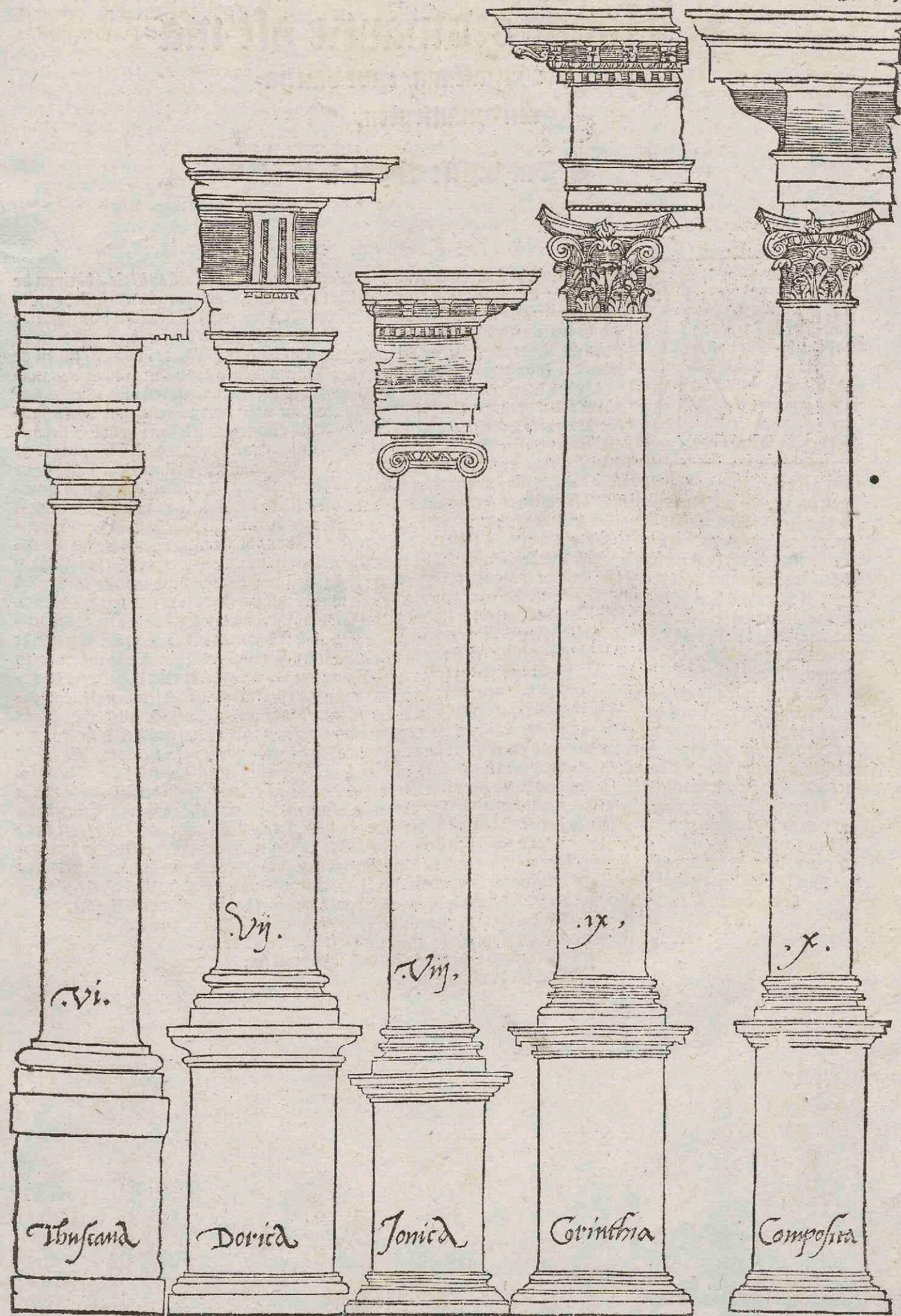
Inden seunden en lessten/sal besloten wozden veelderley accidenten oft toevallen/die den Architect gemoet en mogen in diuersche plaetsen/en vrende manieren der gelegentheit/ en int hermaken oft repareren vanden huyshen: ende hoe wij te doene hebben om ons te behelpene met die andere Edificien/ en dier gelijcke dingen die in wesen sijn/en die oock tander tijden int werck gestaen hebben.

Prudan / om bat voorts te gane met redelijcker manieren / sallich beghinnsel gheuen vande groffte en minste gecierde ordne/dat is/vande Thuscane/die de voerachtichste is/en de sterste/oock van mindet teerderheit ende gracelijckheit.

Die Antiquen (so ons Vitruuius leert) dedieerde de Edificien den Goden/die hun toeuogende na huer nature/ sterck oft teerder: en also is de sojme diemen heet Dozica/ toegestreuuen den god Iuppiter/ den god Mars/en den stercken Hercules: dese sulcken sojme van eenen stercken man nemende. En de sojme diemen heet Ionica/is toegestreuuen der goddiuen Diana/den god Apollo/en den god Bacchus: dese nemende vande matronale sojme dat is van eender cloecker vrouwen die deel heeft vant stercke en teedere.want Diana midts vrouwelijckhet naturen is teerder / maer duer de exercitie der iacht/ is se sterck: desghelijck Apollo duer sijn schoonheit is saechte / niettemin is oock sterck/midts dat hy een man is: selue seggich van Baccho. Maer de maniere der Corinthia/ genomen vander maechdelijcker sojmen/wildense toegeschreuen hebben der goddiuen Vesta/een ouerste der maechden. Maer in dese tegenwoordige tijden dunct my goet te procederen duer ander maniere/niet verzemende daerom vanden Antiquen voer. Mijn meyninge is (achtervolgende de costume van onsen herkennen) dat ich (also verre als ich vermach) sal toeschijuen de heylige Edificien na yegelijck wesen/ Gode en sinnen heyligen: En de profane/dats dongewijde edificien/so publike/so priuate/sallich toeschijuen den menschen/na yegelijck staet en professie. So seggich dan dat de maniere Thuscane (na mijn duncken) behoorlijck is tot stercken/als tot poorten van steden/tot casteelen/ tot plaetsen om schatten/munitien/en artigleijcken te bewaren/tot geuangenissen/tot hauenen der zee/en andere dier gelijcke totter onlogen dienende. Het is wel ware dat het boersche werck/te wetene/dat met diuersche bindingen van steenen rutuelijck gebootfert/ende sommige oock van desen gemaect met eenige teederheit/tot behagen dat de steenhouwers daer in gehadt hebben / is somtijts byden ouders gemengt geweest onder Dozica/ ende oock somtijts onder Ionica ende Corinthia. Niettemin midts dat (inder waerheit) de Thuscane de rouste ende minste gecierde van allen den andere is / so dunct my dat de dozische meer ouercompt ende gelijckenis herft met der Thuscane dan met enighe andere: het welcke men claerlijck merct onderhouden geweest te sine vande Thuscane/also wel binne haer liebet ouerster ende principaler stat florentsen/al buyten op de doypen/in so grooten ende schoonen edificien ende

so costelijcken fabrijcken ghemaect opde boersche maniere/alsmen sien mach in gheheel kerckenroock/ gemengt (niettemin) met sulcke boersche ende teerdere maniere als den Architecten belieft heeft: waer duer ich seggen wil dat dier ghelijcke edificien meer ouer een comen metter Thustana dan met anderen specien. Daerome veran derende sommige vanden antijken/ende sommige andere vanden onsen/so sal ich bewijzen in diuersche manieren van sulcken wercke/hoemen mach maken poorten van steden/ende stercken: ende ooch in publike ende priuate plaetsen/huyzen/logien/galerien/venstren/nicchen/buigghen/waterleydinghen/ende dierghelijcke diuerse orna menten die eenen Architect moghen toecomen. Men sal ooch moghen (niet gaende buyten tghene dat de ou ders ghemaect hebben) mengen/ ende vereenighen de boersche maniere met de Dorica / ende ooch met Ionica/ en somtijts met Corinthia / totter belieften vanden ghenen die zijn fantasie soude willen contenteren / dwelcke men bat seggen mach dat het meer is by gedooge dan by redenen: en dat daerom / want die Architect behoort te procederen met der grooter behoelicheit manieren ende vasten verstaende/ aldermeest in publike treflijcke wercken/ inde welcke seer lofelijck is de redelijcke behoelicheit.

Ich hebbe willen int beghintfel van desen boeke naevolgen de Comicoa/dat is/die Comedien plegen te schryuen; onder de welcke eenige willende reciteren oft spelen een Comedie/hebben eenen bode voorgesonden/ dewelcke met cozten woorden den toehoorders gaf tverschant van al tgene datmen inde selue tracteren soude: Daerom ich wiliende in desen boeck tracteren vande vijf manieren van Edificien/ te weten Thustana/ Dorica/ Ionica/ Corinthia/ en Composito/ so heeft ny goet gedocht datmen int beghintfel siet de figuren van allen den specien diemen tracteren sal. En hoe wel dat inde Colommen en haer ornamenten niet en sijn alle de proportien en maten geteekent/dan alleenlijck de principale by generale regulen/niettemin des en sal niet gebreken tot sijn der plaetsen ten sal al punctelijck geteekent worden: maer dit is gedaen/ so ich geseyt hebbe/ om te betoonen een generale regule tot een op sien alleenlijck. En om bat verstaen te worden van een pegelijck/ sallich stellen in de beghintfelen vanden ornamenten/ de vocabulen van Vitruuio/ met a. b. c. opden cant gheteekent/ also datse elcherlijck kennende sal mogen noemen nae sijn lants aert en maniere. En ten eersten den stilobato oft pedesta lo Thustana/ ick meyne/het platte (sonder corone en base) sal sijn een viercant perfect: Den pedestalo Dorico sal so veel meer sijn als het trecken eender linien van hoecke tot hoecke vanden viercanta te perfect/die stellende rechtcoppe: Den pedestalo Ionico sal van een viercant en een half sijn: Den pedestalo Corinthio sal sijn een viercant ende twee derdendeelen vantsel ue viercant: Den pedestalo Composito salmen van twee perfecte viercanta ten maken. Doch en verwondert v niet/dat het navolgende Capittel sal sijn het vijffte / dwelcke andere voer het ierste verwachten souden: ouermidts dien dat den iersten boeck sal inhouden een Capittel vander Geometrien: ende den tweeden vanden Perspectiuen/ salder twee houden: ende den derden vander Antiquiteyt salder een hou den/ dewelcke maken vier capitulen/ soe dat om dyer rede nen wille het na volgende sal sijn het vijffste.

Hande Thuscane.

**Hande ordinantie oft ma-
niere der Thuscana/ ende van ha-
ren ornamenten.**

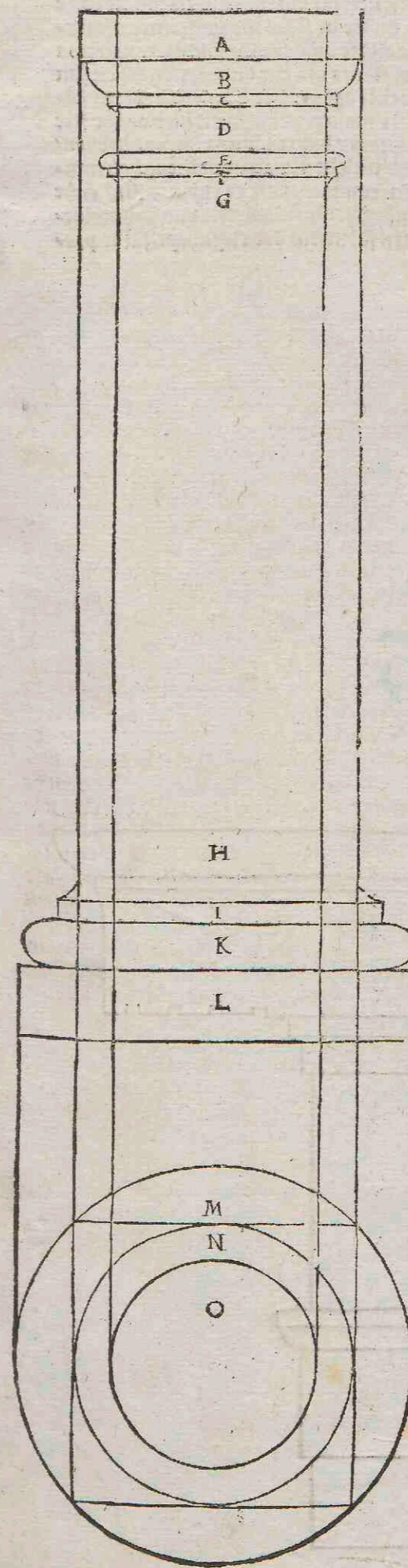
Dat vijfste Capittel.

En vindt in de scriften Vitruuij int vierde boeck int .vij. Capittelle / datmen de Colomme Thuscane van feuen deelen hooge met Capitel ende Base behoort te makene/welcke mate neemptmen aender Colommen dicke beneden : de hoochde vande basis oft basement sy vander helfte der Colommen dicke/ ende ghedeelt in twee ghelijcke portien/ een sal plinthus sijn/ dander ghedeelt in drijen/ sullen de twee dat thorus sijn/ derde de cincta : De proiecture der basis salmen dus ma- ken/ eerst maect eenen circule so groot als de colomme beneden dick is/ ende set- ten in een viercant / ende buyten dat viercant noch eenen circule ghetrocken ra- kende de vier hoeken/ dat sal de proiecture oft wtspronck sijn : Ende al hebben alle ander basen huer plinthen viercant / niettemin behoort dese Thuscane ront te wesen na den teet Vitruuij. De hoochde des capitels sy ghelijck de basis/ ende

dat gedeel in drijen/ een deel sal dat abacus sijn/ dat andere salmen in vieren deelen : drij sullen den echino gege- nen worden / vierde den annulo oft cincta/ datmen riem oft bant oft luffken verduytschen mach : dat derden deel restende sal voer dat hypotrachelium oft phrise sijn : dat astragal met de cincta sy van de helfte der phrisen/ maer dat gedeelt in drijen/ twee sullen voer tront sijn/ ende derde sijn luffken/ den wtspronck sy als de hooch- de : ende hoe wel dat dit luffken hier merden Capiteele ghenoeemt wordt/ ist nochtans een deel der colommen/ de welcke colomme behoort bouen gedunt te sine dat vierde deel : ende doech het Capitel int bouensse deel en sal niet grooter sijn dan de colomme beneden. De maniere om de colomme te minderen sal dese sijn/ dat den tronck der colommen sy ghedeelt in drijen/ dat derdendeel beneden sal op sijn loot hanghen/ ende dander twee derden- deelen salmen in so veel ghelijcke deelen setten alsmen wilt : daer nae op dat derdendeel der colommen gheleidt eenen haluen circule/ ende van aende linien die daer hangen vanden wttersten hoeken des capitels innerwaerts gemeten dat achste deel/ dwelck in als sal wesen dat vierde deel/ soe geseyt is. Van onder trantken (daer de co- lomme dunst is) salmen twee linien op sijn loot trecken tot opden haluen circule/ ende de deelen des circuels wt- waerts salmen tot beneden in so veel gelijcke portien setten/ als de twee derdendeelen der colommen inhouden/ dat gedaen sijnde tot beyde sijden/ so worden vanden eenen punct des haluen circuels totten anderen so veel pa- rallellen oft dwerse linien getrocken/ ende op elke linie getreckent sijnde tgetal van bouen nederwaerts/ ende desgelijck op de linien die de colommen deelen/ selue getal in ordyne geset sijnde/ so ist seker dat de eerste linie sal accorderen met dat dunste der colommen bouen/ daer nae neempt de tweede linie des haluen circuels/ ende sette se op de tweede linie der colommen/ daer na de derde op de derde/ ende de vierde op de vierde : ende als dat gedaen is/ van aende basis des haluen circuels tot aende linie 4/ wordde een linie getrocken/ ende van aende lini 4 tot de lini 3 noch eenen treck/ ende vande 3 tot 2 noch een linie/ ende vande 2 tot 1 noch een linie/ ende also dan van de twee sijden der colommen/ hoe wel dat de linien elck in hem seluen recht sijn/ scheppen nochtans een cromme linie/ welke daerna de neerstighe constenare dwer thantwerck weet te verduyuen ende te modereren alle de canten inde vergaderingen der linien. Ende al is dese regule gemaect tot de colomme Thusca- ne (de welke is bouen dat vierdedeel ghemindert) niettemin machse doech dienen tot alle de sorten van Colommen / Ende hoe dat de deelen der Co- lommen en des haluen circuels in meerder getal sijn so veel sal de minderinge haer verliesen.

Dat vierde boeck. Vijfste Capittel. Fo. liij.

A Abacus oft talloet
B Echinus
C Annulus oft Cincta
D Hypotrachelium oft phrise.
E Astragalus
F Annulus oft Cincta.
G Dicte der colommen bouen.

H Dicte der colommen beneden.

I Cincta

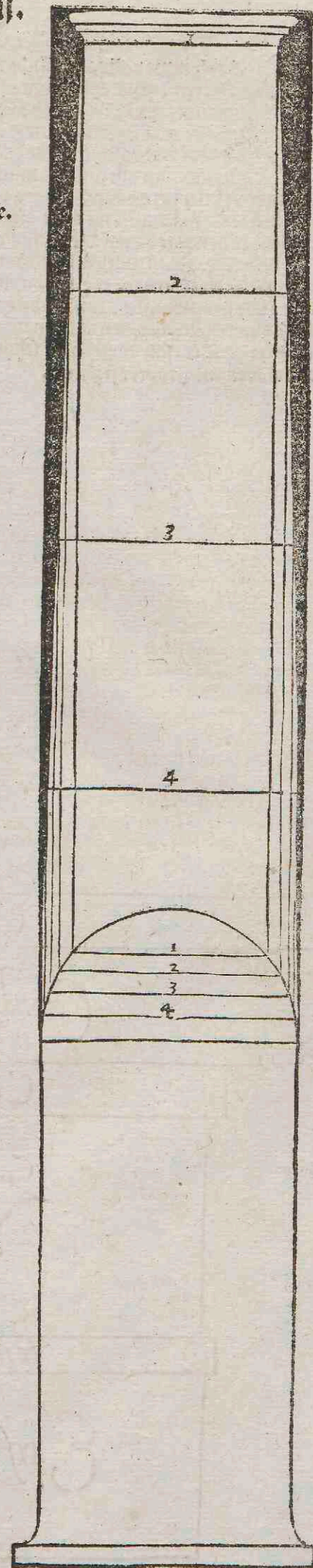
K Thorus

L Plinthus

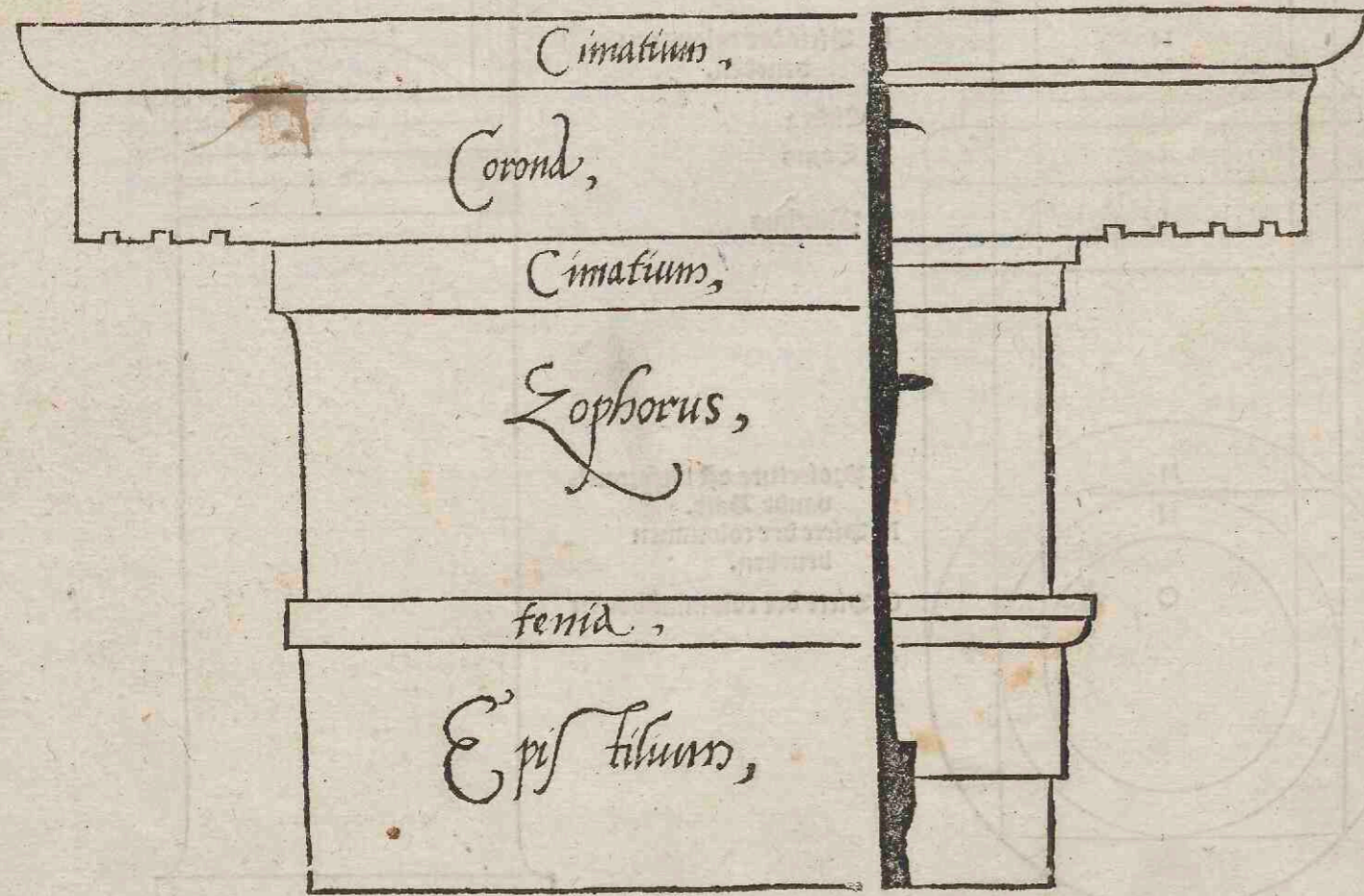
M Proiecture oft wtspronck vande Base.

N Dicte der colommen beneden.

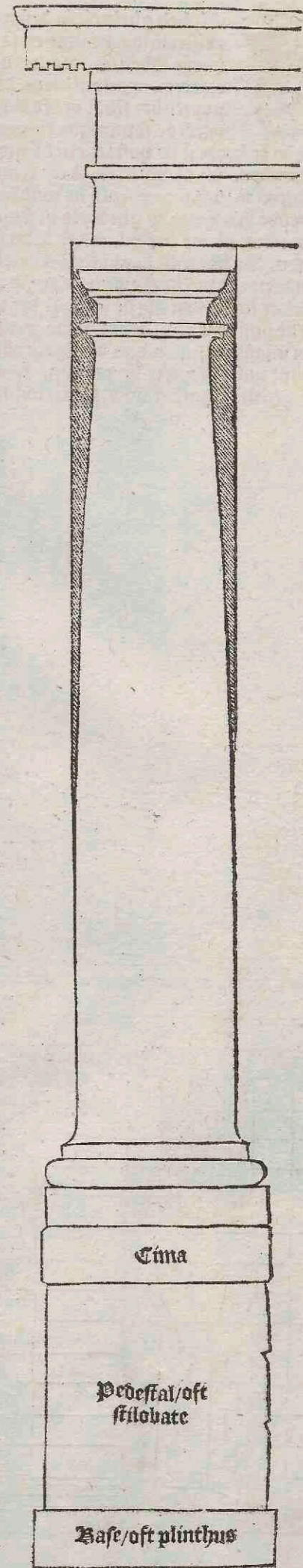
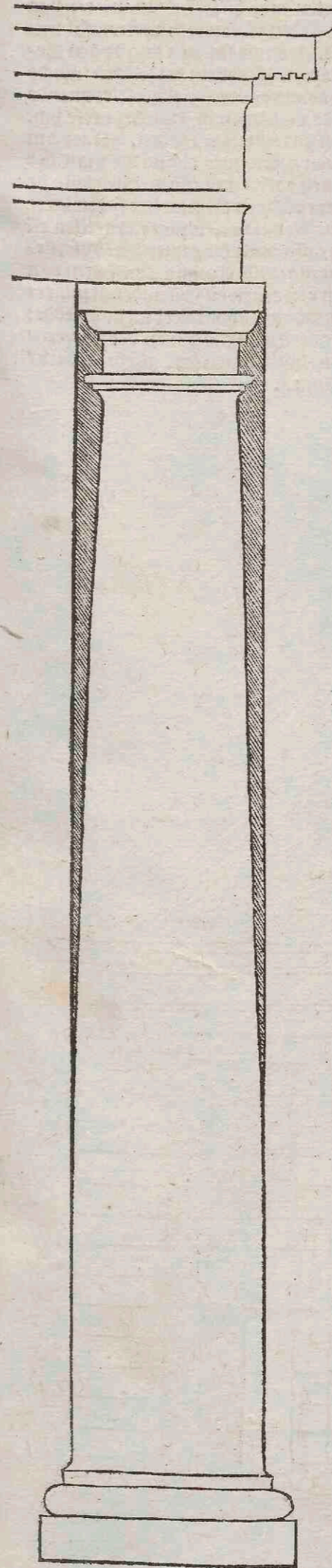
O Dicte der colomme bouen

De colomme volbracht sijnde met capitel ende base, so sijn de architrave/ phrise/ende cornice daerop te setten. Dat epistilium oft architrave sy vander hoochden des capitels / ende de tenia oft listte van dat sesse deel desselvs: dat zophorus oft phrise sy vander selue hoochden/ desghelijc oock de cornice met haren leden. Ende die selue ghedeelt in vieren/een deel sal voerde cimatie sijn/de twee delen tatte cozone / ende dat leste totter cimaten oft fascien onder de selue: de prolecture oft wtspronck van allen/si ten minsten ghelijck haer hoochde. Ende onder inde cozone salmen canaletten maken groot oft cleyne na dattet werck is/ende tot wille des werckmans. Maer om dat dit werck grof en simpel van leden is/so machmen na mijn duncken/wel o/lof nemen eenighe deelen daer toe te doene/die totten seluen schijnen te behooren/ende dit sal sijn als men dwerck sal willen liefliker maken/gelijckmen hier onder siet in dit afghedeelde. Noch pruisich de Cozonen die meerst prolecturen oft wtsproncx buyten huer viercant hebben/bysonder als de steenen daer toe oerbaelich sijn hyn seluen te draghen. De welke prolecturen brenghen commoditeyt ende vercietinghe: commoditeyt/ ist datter wandelinghen bouen commen/salse te ruymmer sijn/ ende oock salse dwerck beschermen vanden wateren: de vercieting oft bequaemheyt/als men dwerck van behoortlicher distantie aensiet/ salt te groeter schijnen/ende daer den steen ghebreken sal midts der cleynheyt/salde prolecture valdoen int groeter schijnen.

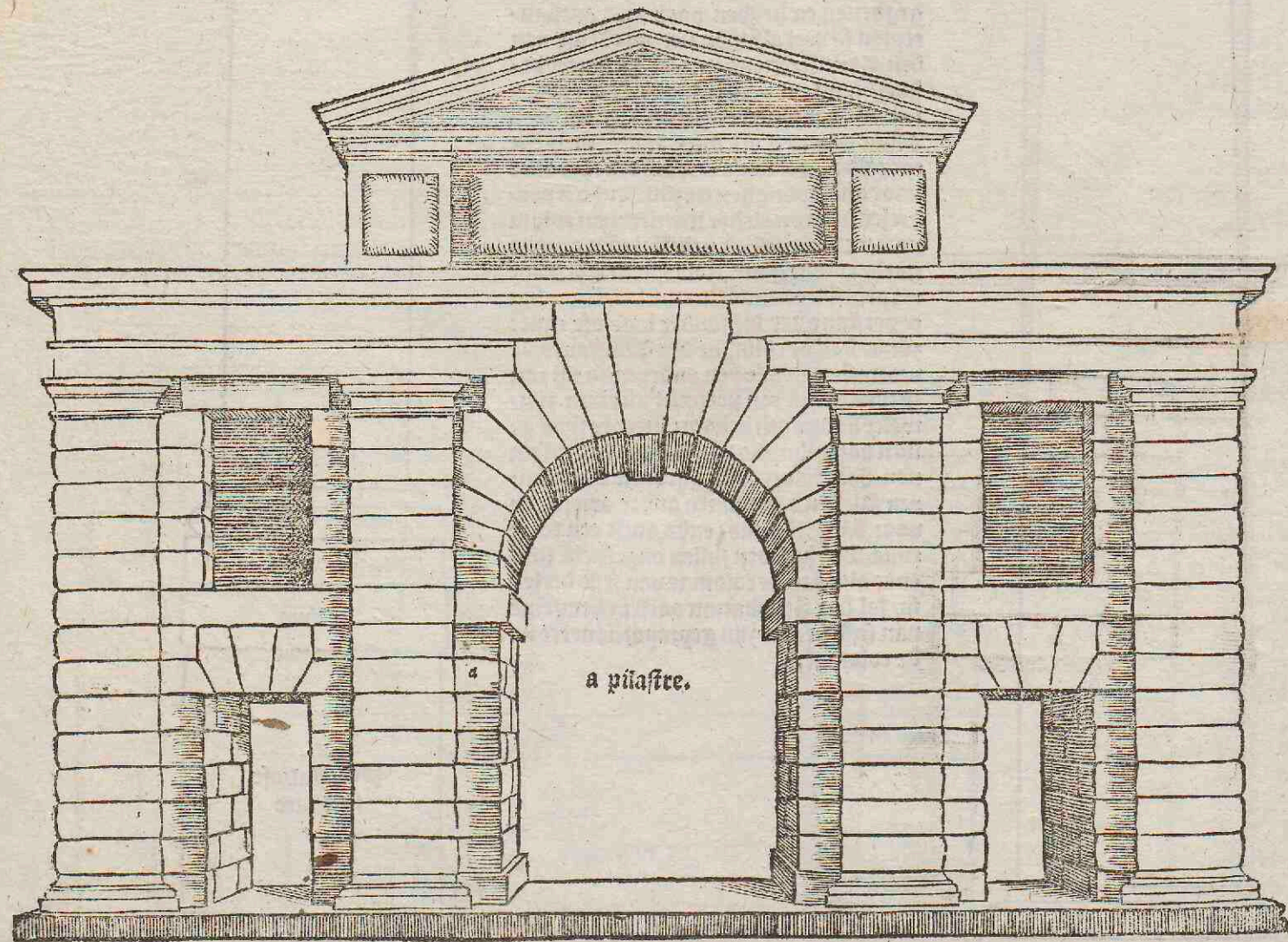

De wel dat ick voer geseyt hebbe/ dat de colomme Thuscane naden text Vitruuij behoort te sijn van seuen diameters met basis en capittelle/ welc proportie en forme sekerlich goet ende gheprobeert is/ niettemin om dat de eerste Colonnen (also ghy oock in mijn cleyn boeckhen gehoort hebt) waren ghe maect van ses deelen / nemende die maer vanden voet des mans/ den welken is dat sesse deel des seluen: Ende oock om dat die colommen te weten Dorice nu van seuen deelen sijn/ hebbende haer de Antiquen totter verheffinghen een deel toe ghesedt/ so dunct my dwer sulcken aucto riteyt/ ende midts dien dat dese colomme robuster is/ datmense in haer seluen be hoort leegher te makene dan de Dorica/ waerom datmense by mynen aujse van ses deelen maken sal met basis ende ca pitel/ende dit al voor een ghemeene ste gle. Ende om dat Vitruuius/ noch ander Architecten soo als icker ghesien hebbe/ royt tegle van Stilobati oft pedestali gegheuen en hebben/ oock inde antiqui teyten so veel als men siet/ werdense van den Architecten ghemaect na dattet be hoefde/ sy tot verheffinghen der colom nen/ oft tot eenen opganck met trappen aende galerien oft dwer ander ghelijcke toevallen. Die wijle dan dat wi niet dwer noot ghedwonghen en sijn/ soudich oer deelen datmen elcker maniere van colom ne haer voeghelijck pedestel met eenege goede redene gaue. het is kennelijck dat tet pedestel ten minsten wilt viercant sijn te versiane het lijf sonder base oft cime: zijnde dan de colomme der Thuscanen de vroemste van alle den anderen/ so sal sijn pedestel van een perfecte viercant sijn/ welc voortooch behoort breet te syne ge lijck dat plinthus vande basis der colom nen/ sijn hoochde sy ghedeelt in vieren: een sulcken deel salmen onder aen setten voor dat plinthus/ ende oock een totte cima/ welke leden sullen ongesnede sijn/ ende also dan de colomme van sesse deelen is/ sal dat Stilobatum oock in hem selue van sesse deelen sijn geproportioneert na de colomme.

Van de Thuscana.

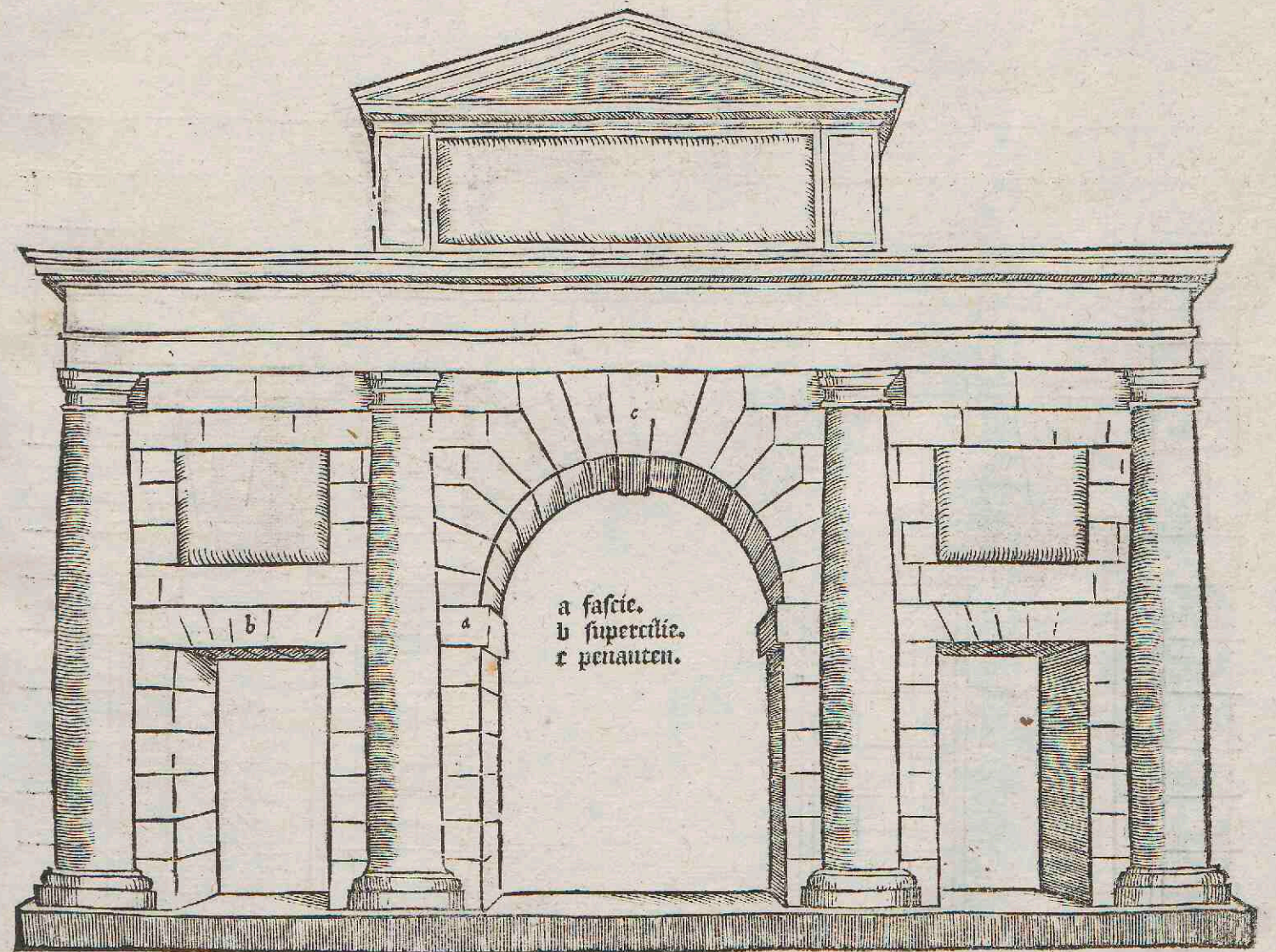
Ick heb gheloest in desen boeck te tracteren alleene vanden ornamenten ende differente manieren van edificien/daeromme en sal ick nu niet seggen hoemen de poozten van steden en fortressen setten sal/met haren syden/canonieren/en andere circumstantien tot beschermenissen/latende sulcken sozge den Architect der ozloghen na de ghelegentheyte en accidenten die daer op loopen. Maer ick sal seggen/ als de poozte der stadt oft fortressen gheset is/ de maniere hoemense na mijn advijs te verciereen heeft/toonende daertoe sommighe figueren. Elke poozte der stadt (verstaect na de maniere van Italien) heeft van noode te hebben de posternen/ die men heet poozten van secourse/ dat zijn de cleyn poozthens ter syden. Maer om te houdene die Simmetrie/ dats een voeghelijck mate/ behoortmen te makene een ordinantie aldus: De mate der poozten is/ dat soo veel als de wijdde des lichts zijn sal/ de helft daer af wordde noch totter hoochden ghedaen: de breedde des lichts sy ghedeylet in ses/ ende een deel daer af sal den pilastre ter rechter en oock ter linker syden breec zijn: het platte der pilaren sy breec van dat derdendeel des lichts/ ende haer hoochde vijf deelen met capitellen en basen. De hoochde der basen sal van dat derdendeel der breedden des pilasters zijn/ also oock die capitellen/ obseruerende nochtans de Regle inde eerste colomne ghegheuen. Dat Epistilium/ Zophorus/ ende Corona/ sy tsamen van sulcker hoochden als de breedde des pilasters/ met de voorsz: euen Regle. Tussen den eenen en den anderen pilaster/ sal de posterne zijn/ haer wijdde sy ghelijck de breedde des platten pilasters: de hoochde ghedobbeleert na de breedde: zijn pilastren sullen van dat derdendeel der seluer posternen zijn. De eleuatie oft verheffinghe bouen der poozten/ sal tot wille des Architects zijn. Maer de proportie der fastigien oft frontispicien (dwelckmen hier ghespan/dach/ oft gheuel segghen wilt) sullen wij in twee manieren toonen in dozdine van de Dozica.

Dat vierde Boeck Twijfste Capittel.

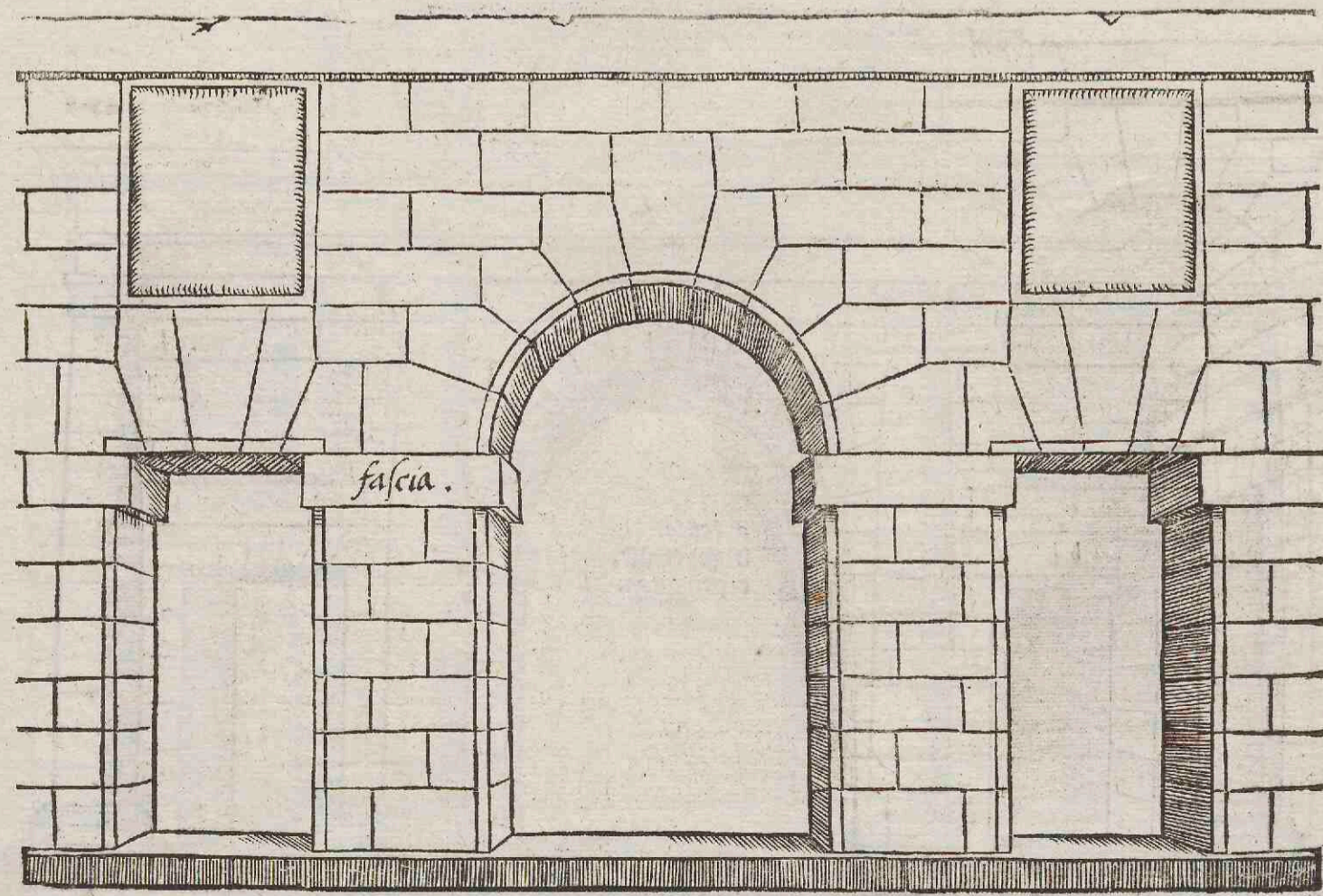
Jo. 15.

Ide om dat de Architect behoort ouervloeiende van inuentien te syne / om hem seluen ende andere te voldoen/ soe machmen noch in dees andere maniere de poozte der stadt oft fortresse verciereen/ ofseruerende dees Regle/ dat soe breec als den duerganck der poozten is/ soe sal de hoochde anderhalfmael soe vele / dats twee deelen inde breedde ende drie inde hoochde zijn. Haren pilastre sy dat achste deel vander wijdde der poozten/ ende de colomne (verstaet voor de ronde colomne ende voor de platte/ pilaster) dat vierde deel der poozten. Maer om dat de colomne dat derdedeel inden muur ghemetst ende metten anderen steenen ghebonden is/ meer tot verciereinghen dan tot draeghen/ soe salmense van seuen deelen hooghe maken/ ende oock van achten in sulcken val als Architect de poozte sal willen gracelijcker maken. De wijdde der posternen sy vande helft der middel poozten / haer pilastren ghelijck vander grooter. Haer hoochde sal zijn dat de fascie die den boghe draecht/ haer supercilie oft architrabe (soo wij dat noemen willen) sy/ ende vintmen gheenen steen van eenen sincke tot sulcken wercke / soe salmen de cunei oft penanten maken alsoemen inde figuere siet. Ende aldus sal de proportie van dien posternen zijn van drie deelen inder wijdde/ ende viue der ghelijcke deelen inder hoochden. De cunei oft penanten vanden boghe sullen vifstien zijn / ende inde basen / capitellen / architrabe/ phrise ende cornice/ salmen houden de voorsz: euen Regle: desghelijck sal oock de eleuatie der middelt tot wille des Architects zijn ghelijck van dander gheseyt is / ende alsulcken wercken hoese grouet ghevoortseert zijn/ hoese bequamer ter stercken zijn sullen.

Van de Tuscana.

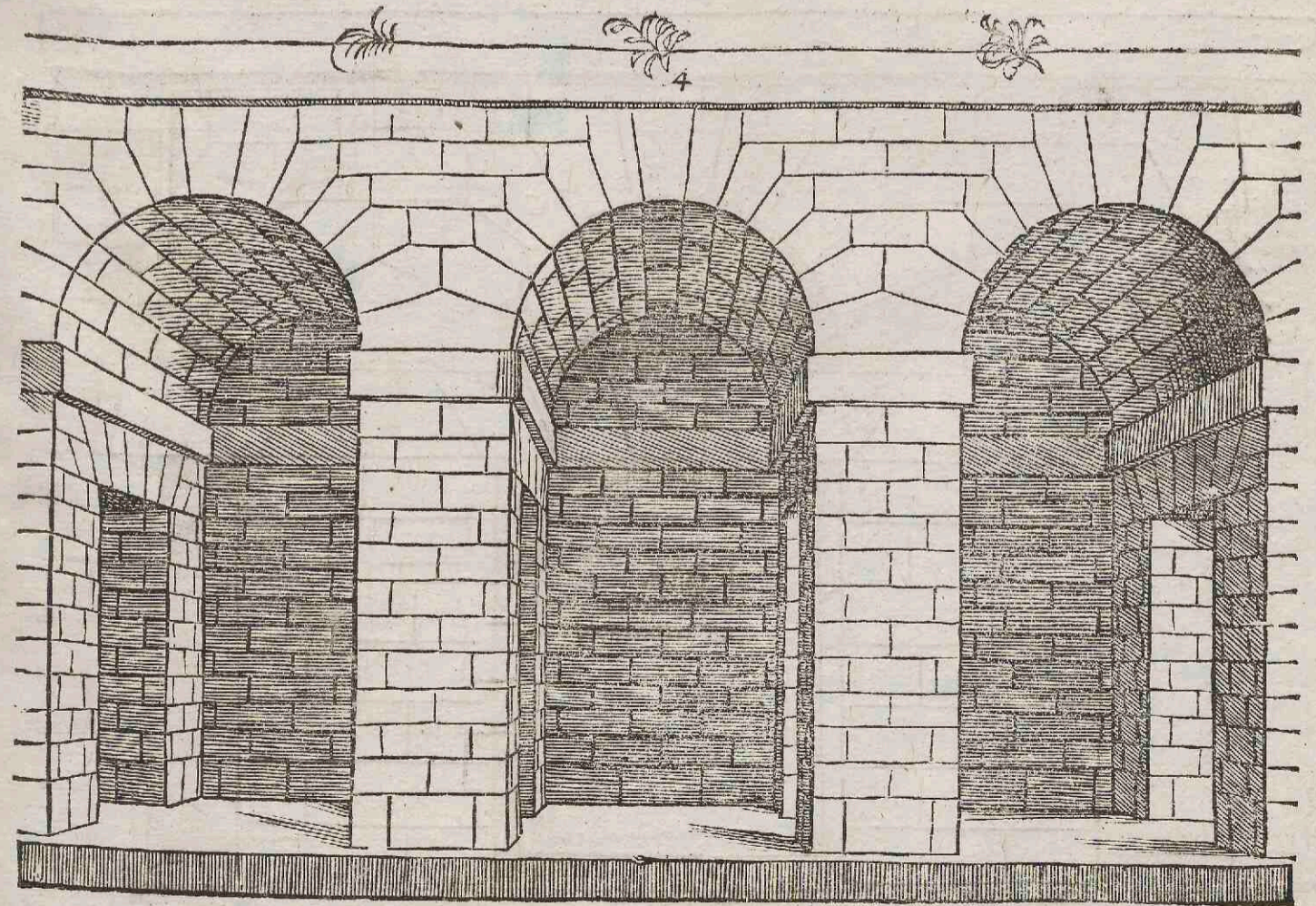
Tander manieren slechter en stercker / machmen de poorte van een stad of casteel maken volghende doordinantie hier onder geteekent / en die proportie der wiidden vande poorte / sy so veel als de hoochde is tot onder aende fascie die dwelfsel onderhoudt / ende vande fascie opwaerts so veel hooghet als den haluen cirkle / maer alcht na wille des Architectes te meerderen en minderen / ende bisonder als hy deur eenich accident benaur wort: ende de twee posternen sijn te maken also vanden anderen gheseyt is. Haer wiidde sy vander helft der middelpoorten / ende ooch soe veel massifs / oft muers worde tusschen de groote poorte ende de twee clepne ghelaten / welker hoochde wort ghedobbeleert metter breedde / ende de fascie die den boghe onderhoudt / sal ooch draghen de cunei vande clepne poorten. En noch moechmen maken dat de fascie duer schietende soude de supercilie sijn / dwelcke also gheseyt is / mach verandert worden nae goetduncken des Architectes sonder van deser gheseyter figuren te verzoemden.

Dat vierde Boeck Twijffte Capittel.

30. vij.

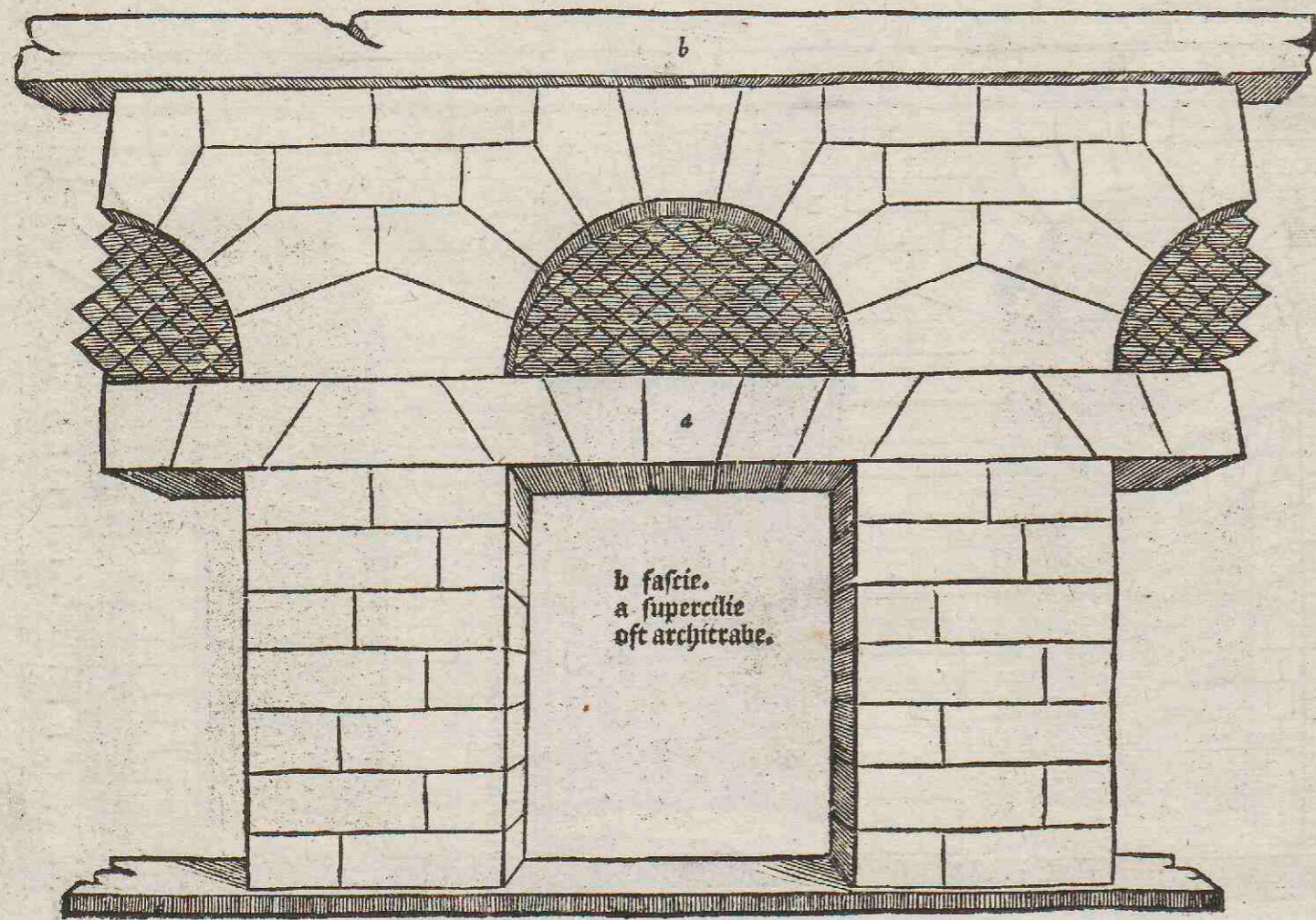
Die diuersche ordinantien doen den Architect somtijts inwallen dinghen die hy by aontueren noyt ghedacht en soude hebben. Waerome sal den Architect dese nauolgende figure seer behulpelich sijn inden Edificien / na de accidenten die hem mochten aenwallen / ghelijck inden muer van een fortreffe sijn soude. Al waer de muer van goeder dichten makende dit werck van binnen / soude ten eersten dienen tot een logie om int drooghe te stane / ooch soude de wandelinghe bouen breeder maken ghemackelijck totter defentien in tijden van ozloghe / ende tot meerder verskeringe mochtment binnen al met eerden vullen. Mocht ooch somtijts den Architect gheuallen te bouwen ontrent eenen berch / en om hem daer af te bezien / want de watten die alcht vanden reghen daer af loopen / bringhen ooch dat eertrijcke beneden / soe ist van noode met derghelicken Edificien hem teghen sulcken berch te setten / duer de welcke darmen hem niet alleen verskeren en sal van sulcken suspitie / maer sal ooch groote vercieringe sijn totter fabrijcken. En alsulcken inuentie heeft Aphael Durbin gebuyet A monte Mario een luttel bouen stome inden wijngaert Clementis Septimi / van hem beghouft int Cardinalaet Hieronymi Senga: ende buyten Pesera tot een beschermenisse der watenen te ghen eenen berch / heeft hy ooch sulcken ordinantie ghebesicht.

Van de Thuscana.

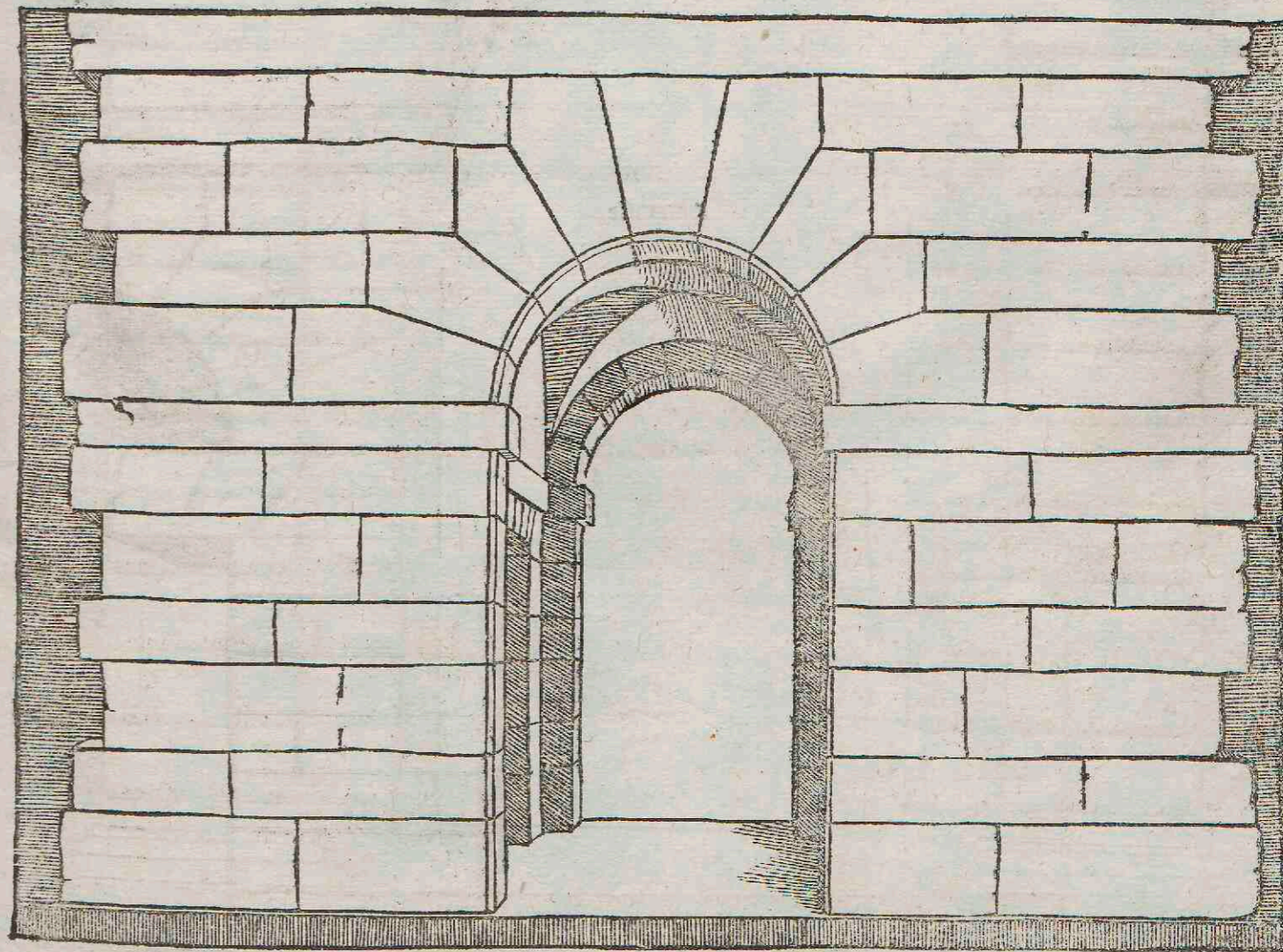
Die Antiquen hebben in dit boerachtich werck diuersche manieren van bindingen gheuseert / alsomen hier onder siet / daermet hem de Architect sal moghen behelpen in veel dinghen na dattet van noode sijn sal. haer mate sal sijn / dattet licht een perfect viercant sy / en het massyf (dats den muer) tusschen beyden sal dat vierdedeel swaelder sijn. Dat Supercilium oft architrabe / soe wint noemen willen / sal vanden lichte dat vierdedeel hebben / ende sal ghemaect worden van penanten die opden centre loopen in onpaer ghetal : Ende bouen dat Supercilium worde geleydt eenen haluen cirkle gedeelt in neghen ghelijcke deelen / die linien oock al opden centre getrocken. Die cunei oft boechsteenen gheformiert zynde / ende de drie stucken daer tusschen gheleyt met de fascie daer bouen / sal aldus een eeuwich onuerganchelijck werck sijn. Maer op dat de cunei van de architrabe vaste ligghen / sal van noode sijn den haluen cirkle te vullen met eentghen ghebakenen steenen: Ende tot meerder cieragie / machmen ruyten alsoe de Antiquen vserden / ghelijck men noch siet in Rome tot S. Cosmas en Damian. dwelch hoe wel dattet vanden oudtsten is / noch seer sterck is.

Das vierde Boeck Twijfste Capittel.

Jo. viij.

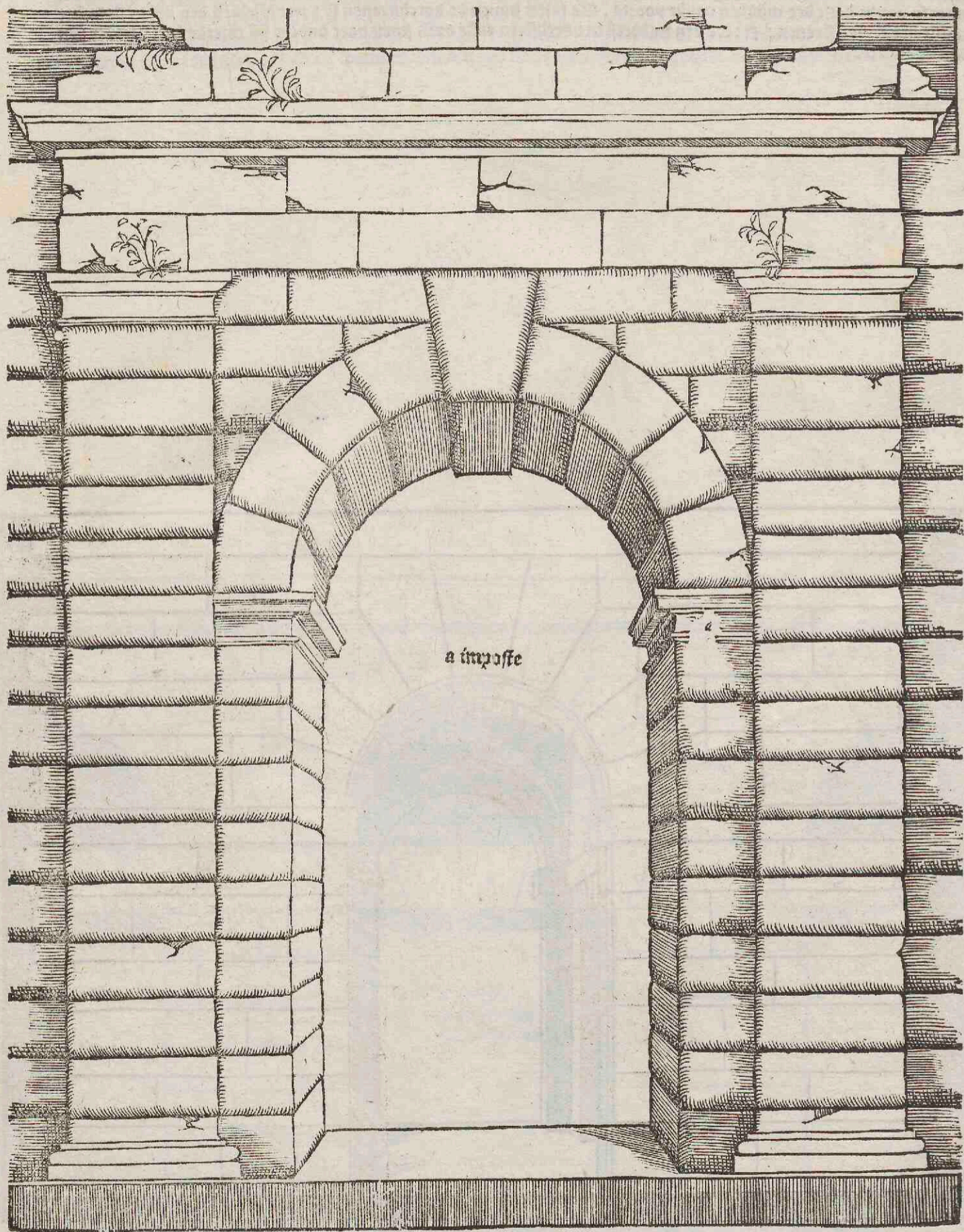
Blijck van beghinsel genoegh gesept is / mach de Architect oock dese poozte in diuersse plaetsen gebuyken / maer niet tot fozteessen / want den duerganck en dient niet tot artiglerie oft groote ghereetschap van ozioghen te handelen / niettemin van buyten mach dienen tot eenigher poozten. Welck proportie sal sijn / dattet licht oft opene tweemaal soo hooghe sy als breet. De boechsteenen des haluen cirkels sullen neghen sijn gherochen opden centre des cirkels. De fascie onder den boghe sy van dat seuenste deel der poozten. Vnder fascien nedertwaerts totten pavimente / wordet in seuen en half gedeelt / ende sullen ses laghen steens sijn / de drie daeraf sullen eich van een deel ende een half sijn / de ander drie van eenen deele: aldus sullen de seuen en half tot ghedeelt sijn. De hoochde des middelsten boechsteens oft den sluytsteen hoemen wilt / sy vande helft der wijdden vande poozte. De fascie bouen de boechsteenen sy breet ghelijck den voet / dats het dunste der seluer steenen: Maer den middelsten boechsteen ende oock seuen voet ondere sal twierde deel breder sijn dan de andere.

Van de Tuscanā.

D

Propoztie van deser poorten/ te wetene/de openheyt/ is tweemaal soo hooghe als breed : den pilaster en den boghe/ zyn breed van dat vijfste deel des lichts : den grooten Pilaer sal noch eens soo breed zyn: ende zyn hooghe van ses breedden . De hooghe vande Base sal van vierendeel zyn/ende dat Capiteel van dat derdendeel: alsoo groot sal de Imposte oft capiteel onder den boghe zyn. De fascie inde plaerse van darchitrabe/zyn vander hoogden des capiteels : desghelick de Frise: ende oock de Cornice/achtervolghende de voorgegheuen teglen : de reste machmen metten passer vinden.

a imposte